

lyok áttolódtak a manapság divatos „lepesztalástörténetek” irányába. A problémát csak fokozta egy téves szereposztási döntés, melynek persze szövegkövetkezményei is voltak; az előadásban nem Mátyás királyt és a fiát játszotta ugyanaz a színész – ez felelt volna meg a klasszikus hasonmás- és félreértés-komédiák technikájának –, hanem a tolvaj Csulanót és a királyfit. Ezzel a döntéssel a darab színpadi, vagyis szituációhumora erőteljesen csökkent, az átírással pedig a finoman kicentizett, érzékeny egyensúly billett fel a poétikusan időtlen népmesei és a profi módon alkalmazott bohózáti elemek között. Kár érte, mert az előadás hangvétele végül is elég pontosra és szellemesre sikeredett. Az író igazi galantériával, a színházművészet iránti tiszteletből, a színházcsinálók iránti feltétlen bizalomból sorra-rendre végrehajtotta a kért javításokat, vagy beleegyezett a változtatásokba a szöveg-előkészítő munkák és a különböző színházakban zajló próbák folyamataiban, sőt előfordult, hogy a színházi emberek tévedéseit is magára vállalta, mondván: a kudarcokért, félsikerekért ő a felelős, mert „félíg készen” adott ki a kezéből egyes műveket. A bemutatók és az idők múltával azonban, eltávolodva a konkrét színházi hatásoktól és munkáktól, ő maga is rájött, hogy többnyire nem az ő szövegeivel volt baj. Ennek a felismerésnek köszönhető, hogy ebben a gyűjteményes kötetben – roppant helyes döntéssel – a drámák legelső és legjobb változatai szerepelnek és nem a színházi példányok. (Sajnos egyetlen kivétellel; az ORSZÁGALMA eredeti verziója hiányzik, amely azonban szerencsére hozzáférhető a *Holnap* című miskolci folyóirat 1994. 3. számában. Jelen dolgozatban is az eredeti szöveg képezte az elemzés tárgyát.)

A színházak elsőrendű feladata lenne, hogy a megvalósult előadások súlyt, tekintélyt és hírnevet biztosítsanak a rájuk bízott alkotásoknak és szerzőjüknek. (Ez különösen egyműfajú írók esetében alapvetően fontos, bár feltétlenül meg kell említeni, hogy Kárpáti Péter egyszer már prózában is jeleskedett; *DÍSZELŐADÁS* címmel figyelemre méltó kisregényt írt, melyből színpadi adaptáció is született.) Ilyen szempontból kell és lehet feltenni a kérdést; sikertörténet vagy kudarcsozogat-e, ami Kárpáti Péter és a színházak között történt? A válasz: ahogy vesszük, vagy

ahogy tetszik. Minden darabja szinte azonnal színre került, s ez nagy szó a hazai pályán, két előadása külföldi fesztiválokat is megjárt, ez is ritka esemény egy kortárs magyar szerző életében, az összkép – az előadások színvonalá és a szöveggondozás tekintetében – mégis ellentmondásos és vegyes. Ennek ellenére a sikerre kell szavazni, és arra kell gondolni, hogy a szó elszáll, az írás megmarad. Minden hiba, minden elrontott előadás korrigálható, a darabok újragondolhatók, újrajátszhatók, a szövegek pedig mostantól kezdve a maguk érintetlenségében, gazdagságában hozzáférhetőek, olvashatók ebben a hagyománymegújító, egyéni hangú, reprezentatív dráma-gyűjteményben.

Radnóti Zsuzsa

ELRONTOTT REGÉNYEINK

Kálnay Adél: Örökség

Kortárs Kiadó, 1999. 180 oldal, 980 Ft

Néhány hónapja éppen a *Holmiban* találkoztam először Kálnay Adél nevével, egy kitűnő novella fölött. Persze, az én hibám is, hogy addig elkerülte a figyelmemet jó néhány, folyóiratokban közölt írása, s csak legutóbbi könyvének fűlszövegéből értesültem róla, hogy az *ÖRÖKSÉG* immár a hetedik kötete. Két nagyobb könyvtárban is hiába kerestem 1990 óta szinte évente megjelenő műveit: a *ZSUZI* című meseregényt, a *TÜNDÉREK ÉNEKE* című verses képeskönyvet, három novelláskötetét és *TÉL* című, első kötetéből kiemelt, önállóan közreadott kisregényét. Két-három komolyabb kritika, elszórt recenziók, felületes interjúk – nem túl nagy visszhang kilenc év alatt. „*Talán nem is híres szeretnék lenni, de visszajelzésre várok*” – nyilatkozta az irodalmi élettől távol alkotó, halk szavú, szerény író.

Az 1952-ben született, Dunaújvárosban élő, négygyermekes tanítónő első írásával 1986-ban megnyeri a Fiatal Művészek Klubjának pályázatát, de még öt évnek kell eltelnie, amíg a *Holmiban* megjelenik első „fel-nőtt”-novellája. Írói pályája ettől kezdve sikertörténet is lehetne, kötetek és díjak kísérik

(legutóbb az idén kapta meg a *Greve-díjat*, amelyet olyan „fiatal és jelentős teljesítményt nyújtó” szerzők érdemelnek ki, „akikre még nem figyelt fel eléggé a magyar közvélemény”), de nem mondhatjuk, hogy berobbant az irodalmi életbe. Bodor Béla egy 1997-es *Holmi*-béli kritikáját (az előző évek három Kálnay-kötetéről) szintén azzal a kérdéssel indítja, hogy vajon miért nem írnak többet a szerzőről.

Hogy mi a viszonylagos ismeretlenség és visszhangtalanság oka, magam sem tudom. Azután sem, hogy elolvastam Kálnay Adél – elég nehezen megszerezhető – korábbi könyveit is. Hiszen – bár lehetnek és vannak kritikai megjegyzéseim – tagadhatatlan, hogy szomorú történetei könnyen befogadhatók, megindító együttérzésre készítetik a kilencvenes évek erre fogékony olvasóját. Az állástalan vagy rosszul fizetett értelmiségi, a gyerekeivel bajlódó családanya, az egyedül maradt asszony és a mások küszködését, szenvedését csak hírből ismerő, de részvevő olvasóközönség bizonyára szívesen megismerkednék Kálnay történeteinek otthontalan felnőtteivel, megszorított gyerekeivel és nem túl bájos mesevilágával.

„*Csupa olyan dologról gondolkodom folyton, ami már nincs*” – mondja az EGYETLEN HELY A FÖLDÖN öregasszony hőse. S amire ő emlékezik, az talán a legszörnyűbb a sok tragikus történet között: borzalmas árvaházi kisgyerekkor horrorélményekkel, majd kényelmes élet a gazdag örökbefogadónál szeretetlen gyerekpótlékként, aztán újra árvaház, cselédsors, kórházi aljamunka. „*Tizenhét éves voltam akkor, nem láttam egyebet magam körül, csak nyomorúságot, s ez aztán meg is maradt.*” Háborúban eltűnt férj, halva született gyerek, vigasztalan szolgálat a haldokló ápoltak mellett – ez volt az élet. De a kötet többi felnőtt hőse sem szerencsésebb. Az EGÉSZEN MÁS című novella Annája „*úgy gondolt az életére, mint valami ételre, amit neki kell elkészíteni, de sajnos a receptjét nem ismeri*”. A tehetetlen kilátástalanságból neki a teljes sötétség, a megvakulás jelenti a kiutat. A szép című EGYÜTT A RINGÓ FÜVEL főhőse az életunt, savanyú külvárosi tanító, aki ön-maga előtt is titkolja, hogy már nem szeret tanítani, nem szereti a gyerekeket. Sivár, remény nélküli életétől a hősies halál váltja meg: „*kelletlen*” önfeláldozásával megmenti egy veszélybe került tanítványa életét. A ne-

gyedik „felnőtt”-novella (egyébként a kötet záró írása) a legkevésbé tragikus az eddig említettek közül. Az EGYSZER ELFOGY AZ IDŐ hőse egy szétesett család régen és messzire szakadt tagja, aki apja halálos ágyához tér vissza az idegenné vált családtagok közé, a majd’ elfeledett házba. A vadonná nőtt gyerekkori kert láttán döbben rá: „*Mindig egyedül voltam mindenütt, csak lebegtem én is, mint a kőd vagy a pára, vajon itt lenne mégis az otthonom, ahol sohasem kerestem?*”

Az otthon keresése, a család keresése, a szeretet keresése – és mindezek hiánya teszi szomorúvá, lehangolóvá, olykor tragikussá Kálnay Adél történeteit. Gyerekszereplője megannyi (velünk élő) antik tragédiához, katarzisz nélkül: az öngyilkosságra készülő, de attól visszarettenő árva kislány; a hajléktalan nagypapa szeretetét és az ember alatti lélet választó cigányfiú; a sivár unalomban élő és valami nagyrahitottságot érző, de azt nem találó kamasz lány; a temetőben otthonos gyerekek – mind egy-egy térben és időben alig elhelyezhető és ezáltal általános érvényűvé növelt tragédia kiszolgáltatott hordozói. S lehangoltságunkat alig oldják az olykor felbukkanó érzelmes-szeretetteljes tájleírások, romantikus kastélyparkok, varázslatos völgyek és dombok – mindezek elsüllyedtek az időben, vagy csak az álmokban léteznek.

A valóságos idők és helyek amúgy is elmosódtak, nincs igazán fontosságuk. Néha kastélyban járunk, néha panelban, néha lőnek, néha tolonganak a buszon, néha rendezett kispolgári lakásban vagyunk, néha nyomortanyán. Az otthontalanság, a szeretetlenség időtlen, örök, s így mitikussá nő. (Kivétel a KEDVES NAPLÓM évszámokkal ellátott, de valójában nem az adott korról, hanem az örök kamaszkielégítetlenségről szóló története.)

Egyetlen valódi helyszíneként olykor felismerni véljük az író szülővárosát, Ózdot és környékét, az eltűnt Édent, amely mostani lakóhelyéhez képest mélesen megszépül. „*Néha úgy érzem, ha vonzó környezetben élnék, nem is írnék*” – mondja Kálnay egy interjúban. S bár tudja, hogy gyermekkorára városa a valóságban már nem létezik, nagyon is jelen van figurái álmában, képzeletében. A SZÉP IDŐK OTT A VÖLGYBEN című novella hőse, Elza, az átlagos életű fodrász nő például szívesen me-

sél emlékeiről. „Az az utca már nem létezik, hiába van rajta a város térképén... Nem létezik, mert úgy belekapott az idő, ahogy a szél belekap a gyanúllan felhőkbe, és repíti őket kényévre-kedvére, hogy végül a kedves, szelíd formájú fehér pamacsokból alakatlan, buta gomoly legyen valahol a világ másik táján, és észrevétlenül szétozoljon, miután könnyét kisírta. Azt az utcát is addig görgette, forgatta az idő, míg nem széthullt sok küci darabra, egész pontosan annyira, ahány ember lakott benne, s mindegyik vitte magával a maga darabját, ahová csak került a világban. Nagy örökség, valakinek csak egyetlen öröksége, s olyan féltve őrzi, hogy még álmában is alig meri elővenni... Elza úgy volt ezzel, ahogy nagyanyja a stafíringjával. Időnként elővette, nézegette, ült fölötte egy darabig, simogatta a szép hímzéseket, aztán gondosan visszapakolt mindent a szekrénybe. Elza meg az emlékeit porolgatta, fényesítette, aztán visszazárta őket szépen oda, ahol voltak, soha nem illesztette őket egymáshoz, mert azt tartotta, külön-külön is olyan szép mindegyik, minek fáradozna.” S mikor felmutatja fénylő emlékeit szüleiről, a völgyről, a völgy lakóiról, rádöbben, hogy álmai fontosabbak lettek a hétköznapi valóságnál: „Félni kezdett. Mit akarnak tőle ezek a régi emberek? Miért tolakodnak be az álmaiba, miért hívják őt vissza olyan erősen abba a régi völgybe? Olyan gyakran álmodom mostanában a régi időkről, mesélte anyusnak, s annyira, annyira felkavar. Érdekes, tűnődött anyus, én sohasem álmodtam még a völgyről, de hát nem vagyunk egyformák. Talán el kéne látogatnod oda, hátha abbamaradnának az álmok, s megnyugodnál. Talán, hagyta rá Elza, talán, ismételte, s közben egyre biztosabban tudta, hogy nem is akar megnyugodni.” Bár ez az írás is a múltban jár, a legtöbb novellától eltérően nem mutatja elviselhetetlennek a jelent. Elza az a földön járó, szeretni való átlagember, aki becsben tartja őseit, emlékeit és álmait, de nem állítja a való élet szereplőinek, eseményeinek és problémáinak helyére. Ez az oldottabb hangulatú elbeszélés még a legtöbb írásból fájón hiányzó csendes ironiának is teret enged.

A kötetben újraolvasva is nagyon szerettem az ÖRÖKSÉG című novellát (ez volt egyébként a *Holmiban* megjelent, kedvesináló, figyelemfelhívó mű). Benne van mindaz, amit én Kálnay írásaiban a legjobbnak tartok: aforisztikus megfogalmazások és érzékeny, rész-

letező leírások, színes egyedi jellemrajzok és bonyolult-szövevényes családi viszonyrendszerek, fényképszerű pillanatképek és élesen megvilágított tablók, rettenetes felnőttek és kiszolgáltatott gyerekek. A tizennégy oldalas írásból mindent megtudunk egy, a század első felében felemelkedő, majd széthulló paraszt-polgár családról. „A mi családjunkban minden a pénz körül forgott. Amíg nem volt, azért, amikor meg már volt, akkor azért... A mi családjunkban mindenki hosszú életet élt, így még ijesztebb volt a csend, amiben lennem kellett, mert ez a csend nem a nyugalom és a béke csendje volt, hanem a gyanakvásé, a tiukolozásé s a félelemé, hogy a beszéddel valami kis idő kárba vész, elfecsérlődik.” A novella érzékletes, pontos felütéssel indul, és a jelenből visszanező első személyű elbeszélő végig megtartja szinte szentviten előadásmódját, ránk bírva az érzelmi viszonyulást. S akkor is csak kissé gyorsul fel az írás, a főhős gondolatainak ritmusa, amikor kitörési kísérletének kudarcáról számol be: „Rémülten jöttem rá, hogy nem rombolhatom össze mindazt, amit nagyapám felépített, nem hagyhatom magára, hogy nekem azzá kell lennem, ami felé terelt, hiába vannak álmaim, mikor az ő álmát kell megvalósítanom, és nem félelemből, hanem valami ismeretlen erő hatására, amely ugyan nagyapámból árad, de nem egyedül az övé, hanem még nagyon sokaké, akik előtte jártak az időben, ez a család ereje, amit úgy hagytak örökölni egymásra, hogy nem is tudnak róla. Ennek az erőnek semmi köze nincs ahhoz, hogy szeretem-e a családomat, hogy jó embereknek tartom-e őket, ez az erő, akárcsak a gravitáció, nem engedi, hogy felemelkedjek, hiába elvesztettem a szárnyaimat.”

Kálnay Adél történetei valójában mind a szép völgyi novellában megfogalmazott metafora változatai: „Lizike, a maga élete biztosan kész regény! Ké nem az, Margit néni, ké nem az, mindnyájunknak lenne mit mesélni, nem igaz? A legszörnyűbb, ha az ember egyszer rájön, hogy egy másik regényt szeretne, mert ebből a mostaniból elege lett annyira, hogy már a végére sem kíváncsi.” Szinte minden szereplő úgy érzi, egy elhibázott regényt él meg, és nincs ereje, akarata vagy módja változtatni a cselekményen és a figurákon. Álmokhoz és emlékekhez menekül, s még szerencsésnek mondható, ha legalább azok szépek.

Farkas Katalin